

משך 'כדי אכילת פרס'

הקדמה

בהלכה מוכר המושג 'כדי אכילת פרס' כפרק זמן מסוים של סעודה. 'פרס' מובנו חצי, והכוונה למשך הזמן הדרוש לאכילת שלוש או ארבע ביצים, מחצית כיכר של שש או שמונה ביצים.¹ כאשר אדם אוכל כמויות קטנות של אוכל במשך זמן זה, הכמויות הקטנות מצטרפות לשיעור גדול, ויש לכך השלכות הלכתיות רבות: לקיום מצוות אכילה (כגון כזית מצה), לחיוב באיסורי אכילה (כגון ככותבת ביום הכיפורים), לחיוב 'ברכות הנהנין' ולהיטמאות באכילת מאכלים טמאים ('פסול הגוויה'). הנושא נדון בהרחבה בפוסקים, ולענ"ד יש מקום להאירו באור חדש ולהגדיר את משך הזמן הזה ביתר דיוק.

א. אומדנות בפוסקים

לעניין משך 'כדי אכילת פרס' הוזכרו בפוסקים שיעורים רבים.² לעניין יום הכיפורים מקובל בפוסקים לשער לחומרא בתשע דקות, על פי ה'חתם סופר'.³ אלא שה'חתם סופר' לא כתב זאת על פי ניסיון או מסורת, אלא על פי היסק מסוגיה אחרת לגמרי, והיסקו אינו מחוור.⁴ לפיכך חיפשתי מי מן הפוסקים אמד את השיעור מתוך ניסיון. המהר"ם שיק⁵ כתב שלפי מה ש'שיעורתי בעצמי' שיעורו שמונה דקות (אלא שלא כתב זאת להלכה, ע"ש). כמו כן כתב בגולות עיליות⁶ בשם הרב בעל ה'תניא' ששיעור אכילת ביצה באדם בינוני נאמד בשתי דקות, וד' ביצים בשמונה דקות. לעומת זאת בכף החיים⁷ אמד על פי הניסיון את זמן אכילת פת בשיעור ג' ביצים לארבע-חמש דקות. כיו"ב אמד הגרא"ח נאה⁸ אכילת ארבע ביצים, בחלק הרך של הלחם ללא הקרום, לחמש דקות. גם

1. לפי שיטות התנאים השונות בעירובין פב ע"ב.
2. ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך 'אכילת פרס' ו'מדות ושיעורי תורה' עמ' שמה.
3. חת"ס, ח"ו סי' טז; וראה משנה ברורה, סי' תריח סק"א ובשמירת שבת כהלכתה פל"ט הערה סו.
4. החת"ס חתר לאמוד את משך הזמן הדרוש לטבילה במקווה (על פי הסוגיה בשבת לה ע"א) ולהסיק ממנו על משך כדי אכילת פרס (מאחר שבכריתות יג ע"א משמע שמשך הזמן הדרוש לטבילה הוא פחות מכדא"פ). ראיית החת"ס לגבי משך הטבילה מוקשית, כפי שהעירו רבים (עיין שש"כ שם ומרחשת ח"א סי' יד וחזו"א או"ח סי' לט ס"ק יח), ואין כאן המקום להאריך בה.
5. מהר"ם שיק, או"ח סי' רסג.
6. גולות עיליות, מקוואות פ"י מ"ז, מהדו' ירושלים תשע"ב עמ' רעא.
7. כף החיים, או"ח סי' רי ס"ק ח.
8. שיעורי תורה, עמ' רד.

ה'מרחשת'⁹ כתב שהחוש מכחיש את שיעורו של ה'חתם סופר' והוא 'הרבה פחות מזה' (מסקנתו שהוא ארבע-חמש דקות, אך לא ע"פ הניסיון אלא ע"פ סוגיות אחרות). אומדן שלישי מופיע ב'שאלות ותשובות ר' עקיבא יוסף'¹⁰ שכתב שעל פי הניסיון אכילת כארבע כביצים פת אורכת שתי דקות בלבד.

נראה שההבדל בין האומדנים נובע לא רק מקצב אכילה שונה אלא מצורות שונות של מדידה: ב'כף החיים' והגרא"ח נאה שיערו את משקל הפת,¹¹ ואילו הגרע"י שלזינגר בדק בפת **שנפחה** הוא ארבע ביצים, וזהו הבדל גדול.

ממה נובע הבדל זה בצורת המדידה? כידוע המנהג המקובל אצל אחרוני הפוסקים בעדות המזרח לשער מידת 'כביצה' ו'כזית' במשקל, אבל הכול מודים שמעיקר הדין יש לשער את המידות בנפח, והמדידה במשקל היא לנוחות ההערכה בלבד.¹² אם כן, בדברים שבהם קיים הפרש גדול בין הנפח למשקל, יש ללכת אחר הנפח. ואכן, בלחם יש פער גדול בין הנפח למשקל, בגלל החורים הקטנטנים שבו, ויש ספק כיצד להתייחס אליהם במדידה. שנינו בעוקצין פ"ב מ"ח: 'פת ספוגנית משתערת בכמות שהיא. אם יש בה חלל - ממעך את חללה'. פשטות הדברים שבמדידת הלחם יש לדחוק את החורים הניכרים שקיימים בחלק מהפרוסות, אך לאחר דחיקת החורים הגדולים הלחם משתער כמות שהוא, על כל החורים הקטנטנים הקיימים למאות בכל פרוסה. ברם, יש אומרים שזוהי חומרא מדרבנן, ומדאורייתא יש לאמוד את נפח המאכל כשהוא דחוס.¹³ אכן, הגרא"ח נאה¹⁴ כתב שמדד את הלחם לאחר ש'הכנסתיו בדוחק עצום לתוך כלי והיה משקלו כמשקל המים של אותה הכלי'. אם כן, לפי שיטתו מובן מדוע שקל את הלחם והתעלם מהפער בין הנפח למשקל. והגרע"י שלזינגר סבר, כנראה, כשיטה הרווחת שיש לשער את הלחם כנפחו למעט חללים בולטים, וכך הגיע לשיעור הקטן יותר.

ב. נפח הכיכר שבה אמדו חז"ל

מלבד שאלה כללית זו בהלכות שיעורין, כיצד לאמוד מאכל אוורירי, קיימת שאלה מיוחדת בעניין שיעור 'אכילת פרס', דהיינו מחצית כיכר של שש או שמונה ביצים: כיצד

9. מרחשת, ח"א סי' יד.

10. שאלות ותשובות ר' עקיבא יוסף (שלזינגר), או"ח ח"ב סי' שיז.

11. עיי"ש בשיעורי תורה, ובכף החיים סי' קסח ס"ק מו.

12. עיין פיה"מ לרמב"ם חלה פ"ב מ"ו ושיעורי תורה סי' א עמ' ע, וכן מתבאר מהמשנה בעוקצין שלהלן ובתוספתא בנזיר פ"ד ה"א.

13. כך שיטת שו"ת זרע אמת, ח"א סי' כט, שדין 'פת ספוגנית משתערת כמות שהיא' הוא חומרא מדרבנן, ומדאורייתא יש למעך גם חללים קטנים, והובא במ"ב סי' רי ס"ק א, אך עיין סי' תפו ס"ק ג, ושעה"צ ס"ק ז, שנקט שהוא הדין לקולא. דיון על כך ב'מדות ושיעורי תורה' עמ' רג-רו ועמ' רפג-רפד וב'זואת הברכה' 349-348 (מסקנתם שהעיקר לדינא שפרוסת לחם נמדדת כמות שהיא ללא כל דחיקה), ובספר ברכת ה', ח"ב פ"א סעיף ל (שם נקט שאומנם אין צורך לדחוס בכל הכוח כגרא"ח נאה שלהלן, אבל צריך לדחוק את החורים הקטנים הניכרים לעין, ועיי"ש עמ' צז, שבלחם רגיל יצא לו יחס של 1:1.5 בין הנפח למשקל, השווה לנאמר בהערה 16).

14. שיעורי תורה, סי' ב סעי' יב, עמ' קנו.

שיערו חכמינו את הכיכר המדוברת? האם כוונתם שנפח הכיכר האפויה הוא שש ביצים, כפי שתפסו האחרונים הנ"ל,¹⁵ או שמא כוונתם שהכיכר נאפתה מחיטים או מקמח בשיעור שש ביצים? והפרש גדול בין הדברים, שכן הלחם האפוי גדל מאוד בנפחו, בגלל תוספת המים ותפיחת הלחם.¹⁶ לכאורה ההצעה שחז"ל אמדו על פי החיטה או הקמח מעוררת תמיהה: כיצד ידע האדם האוכל את הלחם מכמה קמח נעשה?! אך האמת היא שאין בזה תימה כלל, כי מקובל היה לאפות את הלחם בבית, או להביא לנחתום קמח והוא יאפה אותו עבור הלקוח.¹⁷ אם כן, מן הסתם ידעו מהי מידת הקמח שממנה נעשתה הפת, והתרגלו לאמוד על פי מראה הפת את כמות הקמח שבה. ואדרבה, במובן מסוים נוח יותר לאדם לדעת את נפח הקמח מאשר לנסות לאמוד את נפח הפת, שהרי איננה ריבוע מדויק, וכמובן אי אפשר להכניסה למים כדי לאמוד בדיוק את נפחה.

ג. הקושי בסוגיה בכתובות

בגמרא בכתובות (סד ע"ב) משמע שמדידת הפרס היא בחיטים. המשנה שם קובעת שכמות החיטה שצריך האדם לספק למזון אשתו היא שני קבין לשבוע. הגמרא מבררת אם משנה זו מתיישבת עם שיטות התנאים בעירובין על מספר הסעודות שיש בכיכר לעירוב, אותה כיכר שעליה נאמר 'חציה לבית המנוגע', ומבארת כיצד חשבון המשנה מתיישב עם דבריהם. כאמור, קיים הבדל גדול בין נפח החיטה לבין נפח הלחם היוצא ממנה, ומכיוון שהמשנה בכתובות עוסקת במפורש בחיטה, והגמרא מקשרת בין מידה זו למידת הכיכר, מתברר שהכיכר חושבה על פי נפח החיטים שבה. מלבד הקישור לשיעור שני קבין חיטים, הגמרא גם מבארת את דברי ר' יוחנן בן ברוקה 'ככר בפונדיון מארבע סאין בסלע', שכשם שהפונדיון הוא 1/48 מהסלע, כך הכיכר היא חצי קב, 1/48 מארבע סאין. והרי 'ארבע סאין בסלע' הן בוודאי דמי חיטים, שדרך לקנותן בכמות כה גדולה, ולא דמי הלחם, שאין אדם קונה כמות כה גדולה. מכאן שגם הכיכר הנגזרת מכך נמדדת בחצי קב חיטים.¹⁸ מאידך גיסא, הברייתא בכתובות שם (ומקבילתה בעירובין פג ע"א) מקבילה בין 'חציה לבית המנוגע... וחצי חצי חציה לקבל טומאת אוכלין'. אין ספק ששיעור כביצה לטומאת אוכלין נמדד בפת האפויה, כפי שמוכח מהמשנה בעוקצין

15. וכך נקט בנודע ביהודה, מהדו"ק או"ח סי' לח ד"ה ומ"ש לדחות.

16. בלחם אחיד כיום, שהוא אוורירי מאוד, ממאה סמ"ק של חיטים נוצר לחם בשיעור כ-500 סמ"ק, ראה מידות ושיעורי תורה (בניש) עמ' רצ הערה 114*, שמסמ"ק אחד של חיטה יוצא גרם אחד של לחם, ושם עמ' רפג, שגרם לחם עשוי להגיע לנפח חמישה סמ"ק, וכך יצא גם לי בשתי מדידות. בפיתה, לפי מה שנמסר לי ממקור מהימן, ממאה גרם קמח יוצאים 130-140 גרם פיתה (ממקור מבוסס פחות שמעתי שהגידול במשקל גדול יותר). משקלה הסגולי של הפיתה הוא 0.5-0.6, ראה מידות ושיעורי תורה, עמ' רפג. מצירוף הדברים יוצא שממאה סמ"ק חיטה נוצרת פיתה בשיעור 200 סמ"ק.

17. עיין ב"ק צט ע"ב ובפיה"מ לרמב"ם שלהלן.

18. הגמ' אומנם חוזרת בה מביאור זה לככר בפונדיון מארבע סאין בסלע, ומפרשת שמדובר על כיכר קטנה יותר, כי מחיר הכיכר מושפע גם מעבודת הנחתום, אך לא חזרה מההבנה הבסיסית שהכיכר נמדדת במספר הביצים של חומר הגלם.

הנ"ל: 'פת ספוגנית משתערת בכמות שהיא, ואם יש בה חלל ממעך את חללה'. הרי אם המדידה היא מכמה חיטים נעשתה הפת, אין כל משמעות להיותה ספוגנית ושיעורה 'כמות שהיא', ואין כל צורך למעט את חללה.

ב'שפת אמת'¹⁹ התקשה בעניין זה, ונשאר ב'צריך עיון'. הרש"ש²⁰ נקט באופן החלטי ששיעור הכיכר הוא על פי חשבון החיטים, ואת הקושי מדין טומאת אוכלין תירץ שלכך מתכוונת הגמרא (עירובין פג ע"א):

תנא: וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין. ותנא דידן, מאי טעמא לא תני טומאת אוכלין? - משום דלא שוו שיעורייהו להדדי...

כלומר טומאת אוכלין משוערת בפת האפוייה, ואילו הכיכר לעירוב ולבית המנוגע משוערת בחיטה. קשה להלום את דבריו בפשט הגמרא, שכן הגמרא מבארת לאלתר במה לא שוו להדדי, שהביצה שלפיה מחושבת הכיכר גדולה או קטנה יותר מהביצה לעניין טומאת אוכלין. ומסתבר לענ"ד לתרץ אחרת, שהמשנה איחדה בחדא מחתא חשבונות שונים התלויים במידת הביצה, לסימן בעלמא, אע"פ שלעניין שיעור עירוב, הכיכר עשויה משלוש ביצים חיטים, ואילו לעניין טומאת אוכלין, מדובר על המאכל המוגמר כפי שהוא לפנינו.²¹ כך מסתבר גם לגבי 'חצי פרס לפסול את הגוויה', שהכוונה לשיעור ביצה ומחצה (או שתי ביצים, בהתאם למחלוקת התנאים הנ"ל על גודל הכיכר) במאכל כפי שהוא לפנינו, שהרי דין זה נוהג בכל האוכלין ולא בפת דווקא, ומסתבר שצורת המדידה אחידה בכל המאכלים. לעומת זאת לגבי כיכר שבה משערים 'כדי אכילת פרס', הרי זהו אומדן של סעודה, ועליו להיות דומה לצורת האומדן של הכיכר בעירוב,²² שעליה למדנו מהסוגיה בכתובות שהיא נאמדת בנפח החיטים. יתרה מזו: חצי פרס לבית המנוגע הוא שיעור סעודה גדולה יותר משיעור סעודה אחת משתי הסעודות לעירוב, שהולכים בו להקל.²³ ממילא, מאחר שלגבי העירוב מוכח שעסקין בשיעור החיטים, הוא הדין לפרס שבו משערים 'כדי אכילת פרס'.

19. שפת אמת, יומא פ ע"א.

20. רש"ש, עירובין פב ע"ב.

21. וכן כתב החזו"א, עוקצין סי' ג ס"ק ז: 'דהא דמסקינן דחצי חציה חציה לטומאת אוכלין עיקר שיעוריה נקט', ולא כדבריו בהל' עירובין, סי' ק ס"ק ז: 'דקמח ופת אפוי חד שיעורא'. אולם בתוס', יומא פ ע"ב ד"ה וחצי פרס, נראה שלא תפסו כך, שכן ביארו מדוע שיעור פסול הגוויה נקבע לשתי ביצים: 'משום דכי אכיל כביצה [שיש בה טומאת אוכלין] אין נכנס למעיו כביצה... וכיון דאפיקתיה מכביצה - אוקמה אשתי ביצים... ור"י הוסיף על דבריו לפרש טעמא לשתי ביצים, כיון דאפיקתיה מכביצה - אוקמה אחצי שיעור פרס סעודה דבית המנוגע'. משמע שהביצה בטומאת אוכלין היא הביצה בפסול הגוויה ובבית המנוגע.

22. העירוב לא נמדד בנפח מסוים אחד בכל המאכלים, אלא בכל מאכל כפי הראוי לאוכלו בשתי סעודות (או"ח סי' שפו סעי' ו).

23. כלשון רש"י, עירובין פב ע"ב ד"ה חציה לבית המנוגע: 'אף על גב דלר' שמעון לענין עירובין הוי בככר שלש סעודות, התם הוא דבשיעור העירוב נתכוונו כולן להקל, אבל שיעור סעודה - קים להו לרבנן הכי, ובעינן שישהה בכדי אכילת חצי ככר זו, והוא פרס דכוליה התלמוד, על שם ששיעורה בפרוסה, כלומר: בחצי ככר'.

הרמב"ם²⁴ מבאר את שיעור השהייה בבית המנוגע (שהיא המקור היסודי לדין 'כדי אכילת פרס'), וכותב: 'כדי שיסב אדם ויאכל כשלוש ביצים פת חטים, ומשמע - זמן אכילת פת אפויה ששיעורה שלוש ביצים. ב'מידות ושיעורי תורה'²⁵ הציע ליישב זאת עם הסוגיה בכתובות על פי דברי ה'חזון איש'²⁶ ששיעור הפת ושיעור החיטה קרובים להיות שווים, אך הדברים קשים במציאות, כפי שכתב בעצמו, וצריך עיון.²⁷ ברי"ף²⁸ וברא"ש²⁹ מצאנו שאכן שיערו שתי סעודות ב'חמשים זוז **קמה** דאינון חמשה ושבעים במשקל ספרד.³⁰

ד. ראיות נוספות לשער בנפה הקמה

1. ראיה מהמשנה במסכת פרה

מצאתי בס"ד ראיה נוספת לעניין זה, ישירות לשיעור כיכר לבית המנוגע, מהמשנה בפרה פ"א מ"א:

האוכל בבית המנוגע - פרס משלוש לקב. אמרו לו [לר' יהושע]: אמור משמנה עשרה לסאה? אמר להם: כך שמעתי סתם. אמר בן עזאי: אני אפרש. אם אומר אתה משלש לקב - אין בו חלה, וכשאתה אומר 'משמנה עשרה לסאה' מיעטתו חלתו.

פירוש: ר' יהושע הגדיר את ה'פרס' כחצי כיכר שהיא שליש קב, והציעו לו לבטא את אותו שיעור בלשון אחרת, 'משמונה עשרה לסאה', ותירץ בן עזאי שיש הפרש בין שני הביטויים, מאחר שבניסוח 'משמונה עשרה לסאה' מתקבל שיעור שמגיע לחיוב חלה, ונמצא שהכיכר קטנה מעט אחרי הפרשת החלה, לעומת הניסוח 'משלוש לקב', שאין בו חיוב חלה, מאחר שבקב, שממנו נעשו שלוש הכיכרות, אין שיעור חלה.

מדוע בקב אין שיעור חלה? הרמב"ם על אתר מפרש את דברי בן עזאי: 'שהסאה חייבת בחלה והלש קב אחד אינו חייב בחלה'. פירוש לפירושו: שיעור הפרשת חלה הוא קמה בשיעור חמשת רבעי הקב, וכאן הכיכרות נעשו מקב בלבד. וכן לשון הרע"ב: 'והלש קב בלבד אין מפריש ממנה חלה'. וב'תפארת ישראל' (יכין אות יח) כתב:

דמשמע שעשה עיסה **מקב קמה** וחילק עיסה זו לג' ככרות ונמצא שהעיסה כולה לא נתמעטה מהחלה שצריך ליתן ממנה, דהרי רק ה' רביעיות קמה ועוד חייבת בחלה וזו רק ד' רביעיות היא.

24. רמב"ם, הל' טומאת צרעת פט"ז ה"ו.

25. מידות ושיעורי תורה, פי"א הערה 63.

26. חזו"א, עוקצין סי' ג ס"ק ז.

27. וראה עוד להלן מפיה"מ.

28. רי"ף, עירובין כז ע"ב מדפי הרי"ף.

29. רא"ש, עירובין פ"ח סי' ג.

30. לדיון בדברי הרי"ף ראה 'מידות ומשקלות של תורה' פרק קב.

גם בלשון הר"ש (למשנה שם) 'אבל קב לא מיחייב בחלה דבעינן חמשת רבעים קמח' משמע ששיעורם קרוב, חמשת רבעים לעומת ארבעה. אולם אם מדובר על שיעור המאפה, הרי פת בשיעור קב רחוקה מאוד משיעור חלה. יותר ברור הדבר מהמשנה עצמה, מהסיפא: 'וכשאתה אומר משמנה עשרה לסאה מיעטתו חלתו'. אם מדובר על סאה **מאפה**, הנחתו של בן עזאי שיש בשיעור זה חיוב הפרשת חלה אינה בטוחה, מפני שסאה היא פחות מפי חמישה משיעור חמשת רבעים, ולחם בימינו עשוי להתנפח פי חמישה מנפחו המקורי של הקמח.³¹ יותר קשה עניין 'מיעטתו חלה', שכן משמעו שאחרי הפרשת החלה **כל הכיכרות קטנות יותר**. אם הסאה שנדונה במשנה היא חיטים או קמח, מובן שאחרי הפרשת החלה מי שרוצה לחלק את הבצק לשמונה-עשרה כיכרות שוות יעשה כיכרות קטנות יותר, כלשון הרמב"ם: ואם נילושה סאה והופרשה ממנה חלה הרי חלק משמונה עשר מן הנשאר פחות משליש קב.

ובר"ש: 'דסאה חייבת בחלה, ומפריש חלה ואח"כ מחלק לשמונה עשרה'. אבל אם הסאה היא בלחם הנאפה, כיצד ההפרשה ממעטת את השיעור של כל שמונה-עשרה הכיכרות? אפילו אם הפריש מן האפוי, וכי ייקח את החלה מכל אחת מהכיכרות? לכאורה גם לאחר המסקנה שלא מדובר על נפח הפת האפויה אלא על נפח חומר הגלם, עדיין קיימת סתירה מסוימת בין המשנה בפרה, המשערת **בקמח** כמו בהפרשת חלה, לבין הסוגיה בכתובות, המשערת **בחיטים** (לפי פיה"מ בעדויות פ"א מ"ב פער זה הוא ביחס של 6:7). אך על זה מסתבר לענ"ד לומר שחז"ל לא דקדקו, מפני שבמציאות לעיתים הטחינה מגדילה את השיעור ולעיתים מפחיתה, לפי צורת הטחינה ואיכות החיטים.³²

2. סעודה ראויה

קיים שיקול נוסף המצביע על כך שהכיכר המדוברת בשיעור סעודה עשויה מקמח בשיעור שלוש ביצים, ואין זה נפחה הסופי. נראה שפת אפויה בשיעור שלוש ביצים איננה יכולה להיחשב כסעודה ראויה, שאף גדולה במעט מסעודת שבת.³³ בלחם שלנו, שלוש ביצים (של הגרא"ח נאה ופחות ממנו, כפי שהוכח מהדרה המצרי שהשתמש בו הרמב"ם) אינן אלא מעט יותר מפרוסה אחת, ובפיתה - כשלושת רבעי פיתה.³⁴ לעומת זאת אם המדד הוא קמח בשיעור שלוש ביצים, אזי מדובר בלחם שלנו בערך בחמש פרוסות, או כפיתה וחצי. זהו שיעור שביעה מתאים הרבה יותר, בפרט בהתחשב בכך שבימי קדם נהגו לאכול שתי סעודות בלבד ביום.

31. ראה הערה 16.

32. עיין תרומות פ"ה מ"ט; ובמלאכת שלמה למשנה שם; וב'מידות ומשקלות של תורה' עמ' רסט.

33. עיין בעירובין פב ע"ב.

34. כנ"ל הערה 16.

3. ארבע סעודות עם שכר הנחתום

ב'פירוש המשנה' לרמב"ם (כלים פי"ז מי"א) כתב:

כי מה שאמר ר' יוחנן בן ברוקה ארבע סעודות בקב אינו אלא עם שכר הנחתום שהוא לש ואופה... **וכאשר נותן האדם לנחתום קב - נותן לו ארבע סעודות, ולוקח הוא ארבע, ושתיים מאותן הארבע הן שתי סעודות שכוון להן ר' יוחנן בן ברוקה, והן רובע הקב.**

ברור מדבריו שמדובר על קב קמת, אותו נותן הלקוח לנחתום והוא לש ואופה. הדברים מתאימים לפירושו בפרה, וצריך עיון ליישב זאת עם דבריו בהל' טומאת צרעת הנ"ל.³⁵

מסקנה

עלה בידינו ששיעור 'כדי אכילת פרס' נאמד בנפח חומר הגלם, הקמת או החיטה, ולא בנפח המאפה.³⁶ נמצא, לפי מסקנה זו, שהלכה כגרא"ח נאה, שעל מנת לשער כדי אכילת ארבע ביצים צריך לאמוד את משך אכילתן של כחמש פרוסות לחם שלנו, אבל לא מטעמו: הוא סבר שצריך למדוד את הכיכר האפויה, וזאת על ידי דחיסה מרבית ושקילה, ולפי המקורות הנ"ל מתברר שצריך למדוד את נפח החיטים או הקמת שמהם נעשה הלחם, אך למעשה התוצאה זהה, שכן מסמ"ק אחד של חיטה יוצא גרם אחד של לחם. באשר למשך הזמן של אכילת חמש הפרוסות, יש שפקפקו על אומדנו של הגרא"ח נאה (חמש דקות, כאמור) וכתבו שהוא שיער באכילה חפוזה מדי.³⁷ זאת בפרט לאור דברי

35. יש להעיר על דעת רב האי גאון בשאלה זו. במידות ושיעורי תורה עמ' רפט הערה 114, הוכיח עוד שהולכים לפי נפח החיטים מהקדמת רה"ג לטהרות, שם נאמר ששיעור אכילת פרס הוא 'ס"ו [כצ"ל ולא ט"ו, ראה מהדו' אפשטיין ובשיעו"ת עמ' ק] כסף וב' שלישי כסף פת חטין ולא פת שעורין', דהיינו משקל המים בנפח ארבע ביצים (ראה שם ושם, שהגאונים שיערו כביצה ב-16.66 כסף). קשה להבין כיצד רה"ג תרגם את הפרס למשקל, אלא אם כן כוונתו שהקובע הוא נפח החיטים, ובפועל משקל הפת האפויה זהה למשקל המים בנפח החיטים. לענ"ד קשה להניח שרה"ג אמד זאת בלי לכתוב את הדבר במפורש, ויותר מסתבר שכוונתו שצריך לשער את נפח ד' הביצים (בפת האפויה, או בחיטים) בכלי שמחזיק מים במשקל ס"ו כסף.

36. מכאן יש לפשוט ספק נוסף בגדר שיעור כדא"פ, האם חז"ל שיערו בכל מאכל כפי משך הזמן הדרוש בו לאכול שלוש-ארבע כביצים ממנו (כסברת המנ"ח, מצווה שיג), או הלכו בכל המאכלים אחר הפת. מאחר שהתברר שבפת הלכו אחרי חומר הגלם, אין טעם ללכת במאכלים אחרים אחרי האוכל שלפנינו. סברת המנ"ח מוקשית גם מלשון הגמרא בכריתות יג ע"א והרמב"ם, הל' שאר אבה"ט פ"ח הי"א, ששתיית רביעית נמדדת ב'כדי אכילת פרס', ולא 'בכדי שתיית פרס' (מצאתי שעמד בזה ב'הידורי המידות', פרק מא, עי"ש בדחיית ראיית המנ"ח מהמג"א סי' פא ס"ק ב).

37. הרב עובדיה יוסף זצ"ל, שו"ת חזון עובדיה סוף סי' כד: 'שקרוב לודאי שאדם בינוני לא יוכל לאכול פת חטים בשיעור שלש ביצים (שזה כמאה ושמונים גרם לחם) בשיעור קצר כל כך... ומחזורתא לפע"ד כהשיעור הממוצע הנ"ל שהוא כשש דקות עד שבע דקות וחצי, והיינו לג' ביצים, ולד' ביצים שמונה-עשרה דקות (אך יש להעיר ש-180 גרם לחם הם כשש פרוסות שלנו). גם הרב מאיר מאזוז שליט"א (אור תורה תש"ן, עמ' קכט ועמ' תתע) פקפק באומדן זה. אך לשונו שם 'לא מסתבר כלל שיוכל לגמור בהסיבה 160 גרם לחם (כשלוש פיתות) עם לפתן בתוך ד' דקות אא"כ בולעם כשאלו חיים', והשוואתו לשלוש פיתות - תמוהות, שכן 160 גרם הם פיתה וחצי, או לכל היותר שתיים בפיתות הקטנות, ואולי צ"ל 'כשלוש ביצים'.

הריטב"א³⁸ שפירש את 'פת חטים ולא פת שעורים מסב ואוכלן בלפתן' להרחבת השיעור, 'כולהו לקולא, דבפת חיטין משתהא יותר שאוכלה דרך תענוג, וכן כשהוא מסב'. אכן, כשניסיתי לאכול חמש פרוסות עם ממרח בהסבה, וכן פיתה במשקל זהה (פיתה וחצי), ארכה האכילה כשמונה דקות,³⁹ דהיינו כשתי דקות לכל ביצה, כדברי בעל 'התניא' והמהר"ם שיק הנ"ל.

אם כן, לאור דברי ה'משנה ברורה'⁴⁰ שבמחלוקת על שיעור פרס, האם הוא שלוש או ארבע ביצים, יש להחמיר בדאורייתא ולהקל בדרבנן, נמצא כך: ביום הכיפורים יש להמתין תשע דקות בין מנה למנה, כאומדן המקובל למעשה. כזית מצה יש לאכול בתוך שש דקות, וחיוב ברכה אחרונה בכזית (שאפילו בפת אינו מדאורייתא) הוא באכילה בתוך שש דקות.

38. ריטב"א, סוכה ו ע"א.

39. בלחם - שמונה וחצי דקות, ובפיתה - שבע וחצי (בהיותי כבן חמישים).

40. משנ"ב, סי' תריב ס"ק ח.